

УДК 377

Онищук Л.А.^о

Інститут педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

СТАН ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ - ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми галузевого управління - стану оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу

Ключові слова: оцінювання, інноваційний розвиток

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы отраслевого управления - оценивания инновационного развития учебного заведения.

Ключевые слова: оценивание, инновационное развитие

The theoretical analysis of problem of branch management is carried out in the article - to the state of evaluation of innovative development of educational establishment.

Keywords: evaluation, innovative development

Актуальність дослідження. Інноваційна діяльність навчальних закладів за роки незалежності України призвела до зміни цільових орієнтирів системи освіти, зокрема до її реформування (в розвивальну через формування освітнього простору, який має забезпечити вискоєфективну систему послуг і умов, що відповідатимуть запитам усіх груп населення; становлення ефективної практики щодо соціалізації підростаючого покоління з урахуванням загальнолюдських цінностей і цінностей національної культури; зміни цілей управління навчальними закладами, що визначають їх розвиток, зміст діяльності суб'єктів управління, добір кадрів, методи та принципи управління.

В умовах інноваційного розвитку навчального закладу об'єктивно зумовлений і скоординований зміст діяльності суб'єктів управління набуває інноваційних ознак. Він позначається на підвищенні функціональної компетентності управлінців різних рівнів; застосуванні навчальним закладом інноваційних, конкурентних і партнерських стратегій щодо нарощування якості освітніх послуг і потребує обґрунтування механізмів реалізації й оцінювання таких функцій, як комплексний аналіз, прогнозування, консультування, планування та програмування роботи управлінської системи в контексті євроінтеграції.

Аналіз наукових праць із досліджуваної проблеми показав, що: поняття «інноваційна педагогічна діяльність» розглядається науковцями, як розроблення, освоєння й використання нововведень (Т. Демиденко, І. Гаврик та ін.), як вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічного винахідництва (Н. Клокар, О. Козлова та ін.), як експериментальна і пошукова діяльність педагогічних працівників з метою розроблення, експерименту, апробації, впровадження і застосування педагогічних інновацій (В. Малихін та ін.); інноваційні процеси, які відбувалися в системі освіти в 90-і роки ХХ століття, вимагали оперативної організації прикладних досліджень з проблем управління інноваційним розвитком навчального закладу, адаптації теорії й методології управління радянської доби до нових управлінських реалій, розроблення теорії й методології оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу [1]; українські вчені (Л. Буркова, Н. Василенко, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Н. Федорова та ін.) вивчали ті чи інші аспекти проблеми оцінювання інноваційних процесів і явищ, що визначають інноваційну спрямованість розвитку навчального закладу та особливості оцінювання інноваційної діяльності суб'єктів управління різних рівнів.

Метою статті є висвітлення стану оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу.

Виклад основного змісту статті. Для того, щоб коректно визначити результати експериментального інноваційного розвитку навчального закладу, науковцям і практикам необхідно врахувати той факт, що ні в педагогічній науці, ні в науці управління неможливо встановити точну кореляцію (зв'язок причини і наслідку), зокрема між діями вчителя (викладача) та змінами, що відбуваються в процесі розвитку особистості учня (студента), між діями суб'єктів управління та змінами в організації - навчальному закладі в умовах його інноваційного розвитку; неможливо знайти ідентичні навчальні заклади (експериментальні і контрольні) для порівняння стану їх інноваційного розвитку. Окрім того і в педагогіці, і в галузевому управлінні результати залежать від значної кількості чинників, які неможливо врахувати та запрограмувати в експерименті (вони є супутніми, такими, що виникають випадково і не повторюються). За цих умов пріоритетними завданнями галузевого управління є запровадження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень, подолання фрагментарності статистики, підготовка інформації з опорою на соціологічні дослідження (зміни в освітніх потребах різних прошарків населення і регіонів, моніторинг якості освіти, оцінювання ситуації споживачами освітніх послуг, динаміка соціокультурних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу, мобільність світоглядних очікувань і настанов відповідно до загальної соціокультурної динаміки в країні й світі).

Марними є зусилля науковців і практиків, які, досліджуючи проблему оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу, прагнуть досягти математичної точності в результатах, шукають способи лише кількісного оцінювання нововведень і навіть вимірювань педагогічних явищ і процесів (вводять так звані науково обґрунтовані коефіцієнти значення результатів, математично додають показники, виводять середньоарифметичний показник тощо. Саме такий «математичний камуфляж» вуалює, а то й перекручує (спотворює) сутність результатів, оскільки неточність і поверховість вихідних посилянь при їх математичному обробленні лише його підсилює.

Вітчизняні і зарубіжні вчені свідомі того, що в педагогічній науці і практиці знання про педагогічну діяльність, діяльність начальних закладів тощо є сферою знань соціальної галузі. Не можна отримати точних математичних результатів при обґрунтуванні цілей, тенденцій і закономірностей розвитку, оскільки соціальні явища і процеси не піддаються математичній формалізації у філософії, соціології, суспільствознавстві, психології та педагогіці. За цієї обставини висновки і прогнози результатів дослідження педагогічних явищ і процесів носять стохастичний (ймовірностний) характер, а пропозиції, сформульовані на їх основі, - лише рекомендовані.

З огляду на вищезазначене відмітимо, що оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу набуде належного рівня ймовірності на основі результатів експерименту (на основі показників його ефективності). Показники інноваційного розвитку навчального закладу зумовлюються і залежать від його змісту (конкретного нововведення, яке підлягає експериментальній перевірці). Загальний, організаційний аспект оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу має вміщувати рекомендації, згідно з якими всі конкретні показники (в усіх випадках вони є показниками ефективності) зводяться як мінімум до двох, зокрема таких, як:

1. Критерій результативності. Наприклад, якщо експериментується нова технологія навчання (управлінський аспект), то її результати мають задовольняти хоча б одній з умов: бути вищими від попередніх результатів діяльності одного і того ж її суб'єкта; бути вищими від результатів, які є типовими для навчальних закладів певного району, регіону тощо; бути оптимальними, іншими словами, - максимально можливими для конкретних суб'єктів учіння (ці результати визначаються співпадінням реальних знань і вмінь, рівня розвитку з їхніми навчальними можливостями, визначеними в зоні їхнього найближчого розвитку). У процесі експерименту при всій варіативності показників необхідно обов'язково враховувати основні, вірніше їх динаміку. Це такі, як: рівень навченості суб'єктів учіння (варіанти: компетентність, здоров'я, фізичний розвиток, ставлення до діяльності тощо); рівень вихованості; зрушення в показниках розвитку мотивації, здібностей та інших особистісних якостей суб'єктів учіння; збереження здоров'я та рівень комфортності; економічний і соціальний ефект нововведення. Вищезазначені та інші показники можуть застосовуватися вченими, практиками та незалежними експертами не лише при вивченні результатів навчальної діяльності (навчальних досягнень) учнів, але й у процесі аналізу результатів інноваційної діяльності інших суб'єктів навчально-виховного процесу навчального закладу - вчителів, психологів, педагогів-організаторів, педагогічного та батьківського колективів у цілому.

2. Критерій затрат часу (час - це універсальний, інтегральний показник ефективності будь-якої праці; від економії часу залежить економія засобів, фінансових, кадрових, матеріальних та інших ресурсів). Оскільки час є хронічно дефіцитним ресурсом, ефективною можна визнати лише ту методику, яка розробляється дослідниками в ході експерименту і передбачає скорочення затрат часу для досягнення одного з вищезазначених результатів порівняно з типовими, попередніми, нормативними тощо. При цьому слід урахувати, що: а) впровадження інновацій у навчальний заклад відбувається за трьома напрямками, зокрема такими, як: вдосконалення традиційного освітнього процесу, тобто модернізація, модифікація, раціоналізація того, що прийнято; трансформація традиційного процесу, тобто його радикальні перетворення; комплексність (комбінаторність) видозмін, які складаються як з елементів модернізації, модифікації та раціоналізації традиційної системи, так і її трансформації; б) кожен із дослідно-експериментальних проектів характеризується властивим лише йому науковим апаратом, механізмом організації й проведення [2, 20].

У контексті означеного приводимо як приклад: у місті Києві впродовж двох останніх десятиріч найбільш поширеними визнано такі напрями дослідно-експериментальної роботи, як: розвиток відкритої громадсько активної системи «Школа повного року навчання»; психолого-педагогічний супровід суб'єктів учіння з особливими потребами через упровадження інклюзивної освіти; проектування навчального закладу білінгвального типу; виховання суб'єктів учіння на морально-етичних цінностях християнства; формування культури здоров'я підростаючого покоління; впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес навчального закладу; адаптація зарубіжних педагогічних систем в умовах української школи; розвивальне навчання в освітній моделі навчальних закладів; інтеграція в освіті.

Аналіз стану оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу показав: з метою підвищення рівня ймовірності його результатів, дослідникам варто визначити методику відстеження кожного показника, використовуючи анкети, тести, аналіз перевірених робіт, діагностичні ситуації, спостереження, а там, де можливо, і виміри (показники захворюваності, економічної ефективності тощо). При цьому не слід механічно поєднувати отримані результати за різними критеріями і показниками. Надзвичайно обережно потрібно відноситися до так званих середньоарифметичних і середньостатистичних показників.

У контексті означеного відмітимо, « ... що проблема вимірювань у педагогіці ускладнюється тим, що багато змінних педагогічного процесу безпосередньо не можна спостерігати й вимірювати (наприклад, ступінь складності навчального матеріалу, процес переходу знань учнів у їхнє переконання, ефективність дидактичного, методичного чи виховного впливу тощо). ... Математичне вивчення зв'язків і залежностей у педагогічних явищах є виправданим і дійовим лише тоді, коли воно ґрунтується на старанному та якісному аналізі. Математичні методи ні в якому разі не слід протиставляти методам якісного аналізу і замінювати ними цей аналіз» [6, 36]. Слід пам'ятати, що педагогіка - це складний симбіоз соціальної науки і мистецтва, тому всі педагогічні експерименти, зокрема й експерименти щодо інноваційного розвитку навчального закладу та оцінювання означеного процесу мають істотні особливості. Для них властиві: складнощі, зумовлені порівнянням низки інваріантних умов інноваційного розвитку

навчального закладу з отриманими результатами; складнощі щодо відтворення отриманих результатів; проблеми, які виникли при порівнянні результатів дослідження не лише залучених до експерименту навчальних закладів (експериментальних і контрольних), але й результатів навчальних закладів певного району, регіону (до і після експерименту); неможливість повною мірою усунути об'єктивний чинник (по-перше, - це пояснюється тим, що змінюються самі люди; по-друге, важко визначити ефект, який досягнуто за рахунок нововведень (технологічного чинника) від ефекту, який досягнуто за рахунок особистісних і професійних якостей учителя. Наприклад, можна вважати, що учні стали більш освіченими за рахунок технологічного чинника - використання нової програми. Водночас можна вважати, що вони стали більш освіченими за рахунок особистісних якостей учителя - його привабливості; велика відповідальність педагогів та їх керівників за результати експериментів над дітьми; поширення інноваційних технологій на інші сфери діяльності суб'єктів управління різних рівнів.

Важливим етапом оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу з використанням комплексного підходу є вивчення нормативної управлінської методології [4,5]. Комплексність - об'єктивна властивість теорії галузевого управління. Її появі і розвитку сприяють такі внутрішньонаукові процеси, як взаємозв'язок, взаємодія, взаємозумовленість різних наукових дисциплін, напрямів, диференціація та інтеграція наук як дві складові одного процесу.

Ключовими моментами оцінювання інноваційного розвитку ЗНЗ суб'єктами управління на внутрішньошкільному рівні є кваліфікований аналіз результатів наукової діяльності (наукового дослідження) та теоретична систематизація об'єктивних знань про інноваційний розвиток ЗНЗ, отриманих у процесі організації й здійснення педагогічного дослідження з упровадження певної педагогічної інновації у навчально-виховний процес.

Визначення стану оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу на внутрішньошкільному рівні засвідчив, що стихійно-емпіричний процес пізнання педагогічних та управлінських явищ і процесів в умовах інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу характерний для 89,2% респондентів із загального числа опитаних. Це свідчить про низький рівень готовності суб'єктів управління до кваліфікованого оцінювання інноваційних явищ і процесів, що визначають інноваційний розвиток загальноосвітніх навчальних закладів, та обумовлює необхідність розроблення критеріїв, за якими вони зможуть відрізнити наукові знання від стихійно-емпіричних. Приводимо як приклад критерії, що характеризують стихійно-емпіричне пізнання: пізнавальну діяльність здійснюють всі, хто займається практичною діяльністю; не існує спеціальних засобів пізнання; знання фіксуються у розмовній мові у формі різних точок зору і тверджень; не існує спеціальних критеріїв для формулювання і перевірки знань; пізнавальна діяльність не носить систематичного і цілеспрямованого характеру.

Критерії, що характеризують наукове пізнання: пізнавальну діяльність здійснюють спеціально створені групи суб'єктів освітньої діяльності; форма її здійснення - наукове дослідження; збільшується об'єм вивчення об'єктів, безпосередньо не включених у практичну діяльність; використовуються спеціальні засоби пізнання - матеріальні, математичні, логічні, моделювання,

створення теорій, гіпотез, експериментування; знання (закони, теорії) фіксуються на основі певних критеріїв. Використовується не лише розмовна мова, а й спеціально створені символічні і логічні засоби; наукове дослідження носить систематичний і цілеспрямований характер; воно спрямовано на вирішення проблем, які свідомо формулюються як мета.

При визначенні стану оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу на внутрішньошкільному рівні було з'ясовано, що суб'єкти управління (82,7%) зазнають певні труднощі при моделюванні освітніх (педагогічних) систем за відсутності знань з теорії систем і теорії моделювання, необхідних для реалізації означеного процесу. У контексті означеного слід відмітити, що в процесі оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу моделювання є важливою категорією теорії пізнання; методом, який можна застосовувати на будь-якому етапі дослідження означеної проблеми, оскільки він є універсальним.

Висновки. Вивчення стану інноваційного розвитку навчального закладу та стану оцінювання означеного процесу дало змогу з'ясувати, що освіта залишається високоефективним інвестиційним ресурсом, необхідною передумовою стабільного розвитку економіки України. Проте бюрократичні принципи управління донині створюють серйозні перешкоди для розвитку навчальних закладів. Зокрема, оновлення змісту освіти ще й досі залишається одним із найбільш складних завдань галузевого управління; надмірна централізація управління навчальними закладами (вона найгостріше відчутна в процесі розподілу матеріальних ресурсів) не сприяє їх інноваційному розвитку, ускладнює процес управління ними. Громіздка, негнучка структура галузевого управління не повною мірою регулюється законодавством.

Оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу як форма усвідомлення суперечності між уже назрілою необхідністю зміни системи освіти або її елементів і недостатніми умовами щодо реалізації цієї необхідності з точки зору системного підходу є інформаційним, структурно-комплексним, відкритим, ієрархічним і нерівномірним.

Складнощі щодо проведення оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу можна пояснити методологічною специфікою галузевого управління: неможливістю проведення багаторазових (спеціальних) управлінських експериментів, складністю вимірювання їх характеристик і результатів, принциповою неповторністю та унікальністю умов - психолого-педагогічних, організаційних, методичних тощо.

Оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу передбачає дотримання в управлінні означеним процесом алгоритму щодо повного циклу виникнення і реалізації будь-якої інновації, складовими якого є: джерело інновацій (наука, політика, виробництво, економіка тощо); інноваційна пропозиція (новація, винахід, відкриття, раціоналізація); діяльність (технологія) щодо реалізації новації (навчання, впровадження, реалізація, трансляція); інноваційний процес (форма закріплення новації в практиці); новий тип або нова форма суспільної практики).

При проведенні оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу інноваційні процеси слід розглядати як емпіричний матеріал (спеціально відібрана і науково опрацьована частина управлінської практики), який підлягає

науковому обробленню через здійснення спеціальних процедур над педагогічною практикою. Ознаками науковості процесу і результатів оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу є: характер цілепокладання; виокремлення спеціального об'єкта оцінювання; використання спеціальних засобів пізнання; однозначність термінів.

Теоретичний аналіз такої важливої проблеми галузевого управління як стан оцінювання інноваційного розвитку навчального закладу дав можливість з'ясувати, як здійснюється інтеграція освітньої системи в єдиний європейський простір; як відбувається наближення структури і змісту освіти до загальноприйнятих освітніх стандартів; як формується єдина для всієї цивілізації філософія освітньої культури, згідно з якою інноваційний тип освіти передбачає перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури», оскільки динамічним суспільним змінам і глобалізації суспільних явищ ХХІ століття мають відповідати не готові знання, вміння й навички, а культура їх розвитку, трансформації й оновлення.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л.М. Інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти: особливості управління / Людмила Ващенко // Освіта і управління. - 2003. - Т. 6. - № 3. - С 97-104.
2. Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі: методичний poradnik / Автори-упорядники: І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко та ін. - К.-Чернівці: Букрек, 2014. - 420.
3. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ / Ф.И. Перегудов, Ф.П. Тарасенко. - М.: Высшая шк., 1989. - 367 с
4. Положення «Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.11.2009 р. №1054).
5. Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.11.2012 р. №1352).
6. С Гончаренко. Педагогічні дослідження / СУ. Гончаренко.-1995. - 45 с

Отримано 28.09.2014 р.